

dr hab. Andrzej Urbanek, prof. UP w Słupsku
Uniwersytet Pomorski w Słupsku
ul. Bohaterów Westerplatte 64
76-200 Słupsk

Słupsk, dnia 18.11.2024 r.

**Recenzja rozprawy doktorskiej autorstwa mgr. Jacka Kroma
pt. „Bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych ruchowo w przestrzeni publicznej
z perspektywy koncepcji *human security*”,
Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie,
Kraków 2024 (s. 297)**

Promotor: dr hab. inż. Janusz Ziarko, prof. uczelni

1. Podstawa dokonania recenzji

W oparciu o wniosek Wydziału Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie, przedstawiam recenzję rozprawy doktorskiej Pana mgr. Jacka Kroma, której promotorem jest dr hab. inż. Janusz Ziarko, prof. uczelni.

Oceniając powyższą rozprawę doktorską kierowałem się kryteriami zawartymi w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U z 2022 r., poz. 574 z późn. zm.), a także Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789).

Podstawą mojej oceny była rozprawa doktorska autorstwa mgr. Jacka Kroma pt. „Bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych ruchowo w przestrzeni publicznej z perspektywy koncepcji *human security*”, Uniwersytet Andrzeja Frycza Modrzewskiego w Krakowie, Kraków 2024. Stwierdzam, że przedłożona do oceny rozprawa pozwala na dokonanie jej recenzji, zgodnie z obowiązującymi przepisami.

2. Ocena strony formalnej i metodologicznej rozprawy doktorskiej

Nauki o bezpieczeństwie z formalno-prawnego punktu widzenia stały się w Polsce odrębną dyscypliną naukową stosunkowo niedawno, bo dopiero w 2011 r. Nadanie im tego statusu wynikało z narastającego zainteresowania szeroko rozumianym bezpieczeństwem, wyrażanego m.in. coraz liczniejszymi pracami naukowymi. Z perspektywy metodologii ogólnej każda dyscyplina naukowa powinna spełnić trzy kryteria, aby uznać jej odrębność: po pierwsze powinna mieć wyodrębniony przedmiot badań, po drugie posługiwać się charakterystycznym dla siebie

system pojęć podstawowych i wreszcie po trzecie, posługiwać się swoistym warształem metodologicznym. Zdaniem wielu specjalistów przedmiot badań nauk o bezpieczeństwie obejmuje przede wszystkim systemy bezpieczeństwa, których badanie powinno opierać się na systemowych metodach badawczych. Z drugiej strony nauki o bezpieczeństwie usytuowane są w obrębie nauk społecznych, co wynika z przyjęcia tezy, że bezpieczeństwo jest procesem społecznym, a przez co, jak sądzi wielu naukowców, w jego badaniu powinno się analizować różne podmioty i aspekty bezpieczeństwa, analizować je z perspektywy człowieka, ludzkich zbiorowości, całego społeczeństwa czy społeczności międzynarodowej, analizować je z perspektywy społecznej, kulturowej, ekologicznej, militarnej, politycznej czy prawnej, a także sięgać po sprawdzone w naukach społecznych metody badań. W tym ujęciu badania obejmujące problematykę bezpieczeństwa powinny charakteryzować się pluralizmem metodologicznym, epistemologicznym czy ontologicznym, a także interdyscyplinarnością.

Rozprawa doktorska mgr. Jacka Kroma wpisuje się zarówno w pierwszy, jak i drugi sposób postrzegania bezpieczeństwa, bezpieczeństwa w ujęciu systemowym (funkcjonowania określonych systemów bezpieczeństwa, w tym wypadku szeroko rozumianego systemu bezpieczeństwa personalnego), jak również jako procesu społeczno-kulturowego, w którym szeroko rozumiana kultura i jej wytwory tworzą warunki do zapewnienia bezpieczeństwa człowiekowi i ludzkim zbiorowościom, w tym wypadku osobom niepełnosprawnym ruchowo. Przedmiotem badań podjętych na potrzeby przedstawionej do recenzji dysertacji jest bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych ruchowo w przestrzeni publicznej rozważane z perspektywy koncepcji *human security*. Praca ma charakter interdyscyplinarny prezentując zagadnienia z perspektywy socjologicznej, społecznej, a przede wszystkim z perspektywy sekuritologicznej. Dotyczy z jednej strony bezpieczeństwa strukturalnego, a z drugiej bezpieczeństwa personalnego wpisując się w obydwa paradygmaty badań prowadzone w tym zakresie na gruncie nauk o bezpieczeństwie. Mając na uwadze powyższe można uznać, że **praca wpisuje się w dyscyplinę nauki o bezpieczeństwie**.

Zgodnie z przyjętymi wymogami i przepisami rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. **Problem naukowy** to z kolei pewna luka w całości kształcie wiedzy naukowej, swoisty stan niewiedzy, bądź nie w pełni uzasadnione i empirycznie potwierdzone tezy, poglądy a nawet teorie naukowe, które wymagają wyjaśnienia bądź weryfikacji, to wreszcie brak odpowiedzi na istotne i obiektywne pytania, których nie dostarcza nauka. Przedłożona do recenzji rozprawa wypełnia lukę w wiedzy naukowej związanej z bezpieczeństwem personalnym osób niepełnosprawnych ruchowo, głównie z perspektywy koncepcji *human security*. Autor rozprawy wskazał na powyższy problem we wstępie rozprawy oraz

w rozdziale metodologicznym co świadczy o tym, że w sposób w pełni świadomy przystępuje do jego rozwiązania w drodze zarówno badań teoretycznych jak i empirycznych. Autor rozprawy nie wskazuje jednoznacznie, co w jego intencji stanowi o oryginalności rozwiązania powyższego problemu naukowego, jakkolwiek z analizy treści rozprawy można wskazać, przynajmniej na trzy oryginalne moim zdaniem elementy: po pierwsze, zastosowanie modelu mieszanego – triangulacyjnego w badaniach bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych ruchowo, łączącego elementy badań jakościowych prowadzonych w oparciu w krytyczną analizę dokumentów zastanych i wywiady, a także badań ilościowych prowadzonych w oparciu o technikę badań ankietowych; po drugie, zastosowanie narzędzi badawczych w postaci kwestionariuszy ankiet i wywiadów skierowanych do osób niepełnosprawnych oraz ekspertów, które warto poddać procesowi standaryzacji po dokonaniu korekty eksperckiej; wreszcie po trzecie, przedstawienie problemu bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych z perspektywy koncepcji *human security*, która została już powszechnie uznana jako konstrukt teoretyczny i praktyczny w naukach o bezpieczeństwie. Warto też zaznaczyć, że spojrzenie na bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych z perspektywy powyższej koncepcji nie doczekało się jeszcze szeroko zakrojonych badań empirycznych na gruncie nauk o bezpieczeństwie, zarówno w perspektywie strukturalnej, jak i personalnej i jest to pierwsza tego typu praca obejmująca powyższe zagadnienia. Podjęte na potrzeby napisania rozprawy doktorskiej badania mają zatem charakter pionierski i można założyć, że w tym układzie stanowią również oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, zatem **praca spełnia w tym względzie wymogi ustawowe (art. 187, ust 2. cytowanej już ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce).**

Temat pracy „Bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych ruchowo w przestrzeni publicznej z perspektywy koncepcji *human security*” został sformułowany poprawnie i odpowiada mu treść całej dysertacji, a także koresponduje z nim problem główny badań. Jest to niewątpliwie problem użyteczny społecznie i wypełnia, jak już wspomniałem wcześniej, swoistą lukę w wiedzy dotyczącej bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych ruchowo w przestrzeni publicznej.

Od strony formalnej struktura pracy nie budzi też żadnych zastrzeżeń. Została podzielona przez Autora dysertacji na trzy części, czyli teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Całość pracy uwieńczona została zakończeniem. Pojawiają się w niej również wykaz bibliograficzny oraz spis rycin i tabel. Treść poszczególnych rozdziałów koresponduje z ich zawartością merytoryczną, język pracy poprawny i pokazuje, że Autor dysertacji w sposób stosunkowo sprawny posługuje się językiem naukowym.

Dobór źródeł literatury również poprawny. Znajdujemy w wykazie bibliograficznym zarówno prace zwarte, rozdziały w monografiach, artykuły naukowe, źródła prawa, raporty

z badań czy też odniesienia do źródeł internetowych. Szkoda, że w przeglądzie literatury brakuje odniesienia do prac naukowych w zakresie bezpieczeństwa personalnego opublikowanych przez pracowników naukowych Uniwersytetu Pomorskiego w Słupsku, w oparciu o które krystalizuje się holistyczna teoria bezpieczeństwa personalnego, oparta właśnie na koncepcji *human security*, ale myślę, że jeżeli Autor będzie kontynuował swoje zainteresowania w tym zakresie, to do niej sięgnie.

Pod względem metodologicznym poddana recenzji rozprawa również nie budzi większych zastrzeżeń formalnych i odpowiada regułom i zasadom przyjętym dla tego typu prac badawczych, czyli prac o charakterze empirycznym, wykorzystujących, jak udało mi się wywnioskować z treści rozprawy, hipotetyczno-dedukcyjny model badań. Autor przedstawił we wstępie sytuację problemową, która stała się z kolei punktem wyjścia do badań własnych, a w rozdziale metodologicznym ogólne założenia badawcze. Określił przy tym uzasadnienie wyboru tematu, problemy badawcze, hipotezy, cele i przedmiot badań. Wskazał zastosowane przez siebie metody badawcze, odwołując się głównie do metodologii badań społecznych, w tym badań sekuritologicznych, stosując mieszany model badań (wykorzystał zarówno metody ilościowe jak i jakościowe w oparciu o zabieg triangulacji).

Na potrzeby badań Autor rozprawy określił w sposób poprawny przedmiot badań, który opisał stosunkowo szeroko, a także problemy badawcze. Zdefiniowany przez niego problem główny przyjął postać pytania: *Jakie czynniki ze sfery środowiska fizycznego i społecznego wpływają na poczucie bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych ruchowo w przestrzeni publicznej oraz jakie działania, wyzwalające osoby niepełnosprawne ruchowo od strachu i niedostatku podejmuje administracja publiczna, a także w jaki sposób są one oceniane przez badane osoby niepełnosprawne ruchowo?* (rozprawa, s. 59). Do tak sformułowanego problemu głównego określił 4 problemy szczegółowe o charakterze empirycznym, co jest zabiegiem wskazanym i zdecydowanie potrzebnym. W tym miejscu chciałbym jednak zwrócić uwagę na fakt, iż problem badawczy to swoiste pytanie określające jakość i wymiar pewnej niewiedzy oraz cel i granice pracy naukowej, a poprawność sformułowania problemu polega głównie na: wyczerpaniu jego zakresu, uwzględnieniu zależności między zmiennymi, zastosowaniu rozstrzygnięcia empirycznego. Autor spełnia ten wymóg, nie mniej jednak w ich opisie w rozdziale metodologicznym wprowadził „mały chaos”. W problemach szczegółowych 1 i 2 mamy sformułowane nie jeden a dwa problemy (np. problem szczegółowy 1 przyjął postać pytań: *Jak postrzegają swoje bezpieczeństwo osoby niepełnosprawne ruchowo, przebywając w przestrzeni publicznej? Co zagraża ich bezpieczeństwu?*). Można to było lepiej uporządkować, formułując je nie na dwóch, a trzech poziomach, co ułatwiłoby z kolei formułowanie hipotez badawczych,

czy zmiennych i wskaźników do badań. Na potrzeby badań sformułował hipotezy główną i szczegółowe. Hipotezy zostały sformułowane bardzo szczegółowo, szczególnie hipoteza główna. Ma to swoje wady i zalety. Zawarcie w hipotezach określonych tez i sądów wymaga ich późniejszej weryfikacji empirycznej i uzasadnienia. Np. hipoteza szczegółowa 1. przyjęła następującą postać: *„Zakłada się, że osoby niepełnosprawne ruchowo sądzą, że poziom ich bezpieczeństwa w miejscach użyteczności publicznej nie jest wysoki, gdyż na co dzień spotykają się z wieloma ograniczeniami budowlano-architektonicznymi oraz komunikacyjnymi, co powoduje, że nie mogą oni korzystać w pełni z życia zawodowego, towarzyskiego czy kulturowego. Ich bezpieczeństwu zagrażają wyżej wymienione ograniczenia, a także obniżone poczucie swojej wartości”*. Tak przyjęta hipoteza wymaga określenia z jednej strony kryteriów pomiaru poziomu ich bezpieczeństwa w miejscach użyteczności publicznej, a także zbadania poczucia swojej wartości u osób niepełnosprawnych, a tego w rozprawie mi zabrakło. Wskazując na powyższe chciałbym uczulić Autora dysertacji na sposób formułowania przedmiotu badań, problemów, hipotez a w konsekwencji zmiennych i wskaźników, między którymi musi występować ścisła korelacja i relacja wynikania. Myślę, że powyższą uwagę uwzględni w swojej przyszłej pracy naukowej.

Analizując treść opisu metodologicznego badań nasuwa się jeszcze kilka innych ogólnych uwag ważnych z perspektywy oceny końcowej całej rozprawy. Szczególnie istotny jest w tym względzie sposób podejścia przez Autora rozprawy do procedury badań, a właściwe stopnia szczegółowości jego opisu. Badania których się podjął, głównie w ich części empirycznej, realizowane były według reguł hipotetyczno-dedukcyjnych. Reguły te są z kolei stosowane powszechnie w modelu badań ilościowych, przez co narzucają określone zasady postępowania w całej procedurze badawczej. Jedną z tych zasad jest konieczność zdefiniowania hipotez co uczynił, ale także określenia zmiennych i wskaźników do badań empirycznych co również uczynił, ale jak wskazałem wcześniej w określeniu zmiennych i wskaźników należy uwzględnić treść zarówno problemów, jak i hipotez, a między nimi możemy znaleźć niestety rozbieżności.

Jeżeli Autor przyjął hipotetyczno-dedukcyjny model badań to warto zwrócić uwagę, że badania tego typu poprzedzają badania teoretyczne, które nota bene przeprowadził (opis ich wyników znajdujemy w rozdziale pierwszym). Badanie te mają na celu nie tylko określenie aktualnego stanu rozwoju refleksji nad przedmiotem badań empirycznych, ale stanowią również podstawę do zbudowania teoretycznych podstaw i szczegółowej koncepcji badań, stąd warto dla tej części pracy formułować również problemy badawcze, które ukierunkowują prace studyjne. Warto by zwrócił na to uwagę w swojej przyszłej pracy naukowej.

Chciałbym też uczulić Autora dysertacji na sposób formułowania celów badań. Na stronach 58 i 59 dysertacji wskazał między innymi, że celami poznawczymi jego badań jest „analiza i ocena opinii badanych”. Celem badań naukowych nie jest jednak sam proces badań, czyli analiza i ocena, w tym wypadku opinii badanych, a jest nim efekt zamierzony, który powinien być osiągnięty w wyniku przeprowadzenia badań, w tym wypadku poznanie opinii badanych na interesujące go zagadnienia. Zatem nasuwa się w tym kontekście pytanie, dlaczego sformułowane przez niego cele poznawcze nie są odniesieniem do efektów jego badań? Warto, by w przyszłej swojej pracy naukowej Autor dysertacji zwracał większą uwagę na formułowanie celów, które w badaniach społecznych sprowadzają się głównie do celów eksploracyjnych, opisowych, wyjaśniających, praktycznych czy predyktywnych, a także zwracał uwagę na fakt, że cele powinny ściśle korelować z problemami i hipotezami badawczymi.

Dobór metod do badań mogę ocenić pozytywnie. Zostały dobrane adekwatnie do przyjętego modelu badań i problemów badawczych. Ich opis w rozdziale metodologicznym został przedstawiony wręcz wzorowo. Pozytywnie też oceniam dobór próby badawczej, który upoważnia Autora do formułowania uogólnień naukowych.

Pomijając moje uwagi co do opisu samej procedury badań, czy sformułowania celów, **sposób przeprowadzenia badań, a przede wszystkim sposób opisu wyników badań i przyjęte w tym zakresie przez Autora procedury ocenić należy zdecydowanie pozytywnie.** Praca opiera się bowiem na bardzo solidnych podstawach, na które składają się wyniki badań zarówno teoretycznych, jak i empirycznych. Autor rozprawy przeanalizował wszystkie, istotne z punktu widzenia przedmiotu badań pozycje literatury, przeprowadził też badania ankietowe i wywiady. To wszystko przyczyniło się do mojej stosunkowo wysokiej oceny walorów naukowych, w tym metodologicznych samej rozprawy.

Reasumując ocenę strony metodologicznej rozprawy należy podkreślić, że przedstawione przeze mnie błędy, czy też niedociągnięcia, sprowadzające się głównie do sposobu opisu strony metodologicznej badań czy sposób sformułowania celów pracy, problemów i hipotez nie mają takiej wagi, aby w zasadniczy sposób wpłynąć na ostateczną, pozytywną w mojej ocenie wartość metodologiczną samej dysertacji. Dobór metod badawczych można bowiem ocenić pozytywnie, nie budzi większych zastrzeżeń również sama procedura badawcza i dobór próby badawczej. Przyjęte przez siebie założenia metodologiczne Autor dysertacji realizował w sposób konsekwentny, dostosowując się do reguł logicznych co świadczy o tym, że jest gotowy do tego, by w pełni ukształtować u siebie „świadomość metodologiczną” i rozwinąć kompetencje cechujące dobrego badacza, podejmując już samodzielnie badania naukowe, a przede wszystkim uniknąć w przyszłości błędów, które mogłyby zaważyć

o wartości wyników prowadzonych przez niego badań. Na tej podstawie mogę również przyjąć, że wykazał się **umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie, spełniając tym samym kolejny wymóg ustawy.**

3. Ocena struktury i zawartości merytorycznej rozprawy

Pod względem merytorycznym pracę ocenić należy na bardzo dobrym poziomie. Czyniąc koncepcję *human security* jako podstawę swoich badań, Autor rozprawy wpisuje się w szeroki dyskurs nad sposobem współczesnego podejścia do zagadnień bezpieczeństwa, jego istoty, komplementarności, sposobu interpretacji i badania w poszerzonej agendzie. Niewątpliwie recenzowana rozprawa poszerza wiedzę o bezpieczeństwie personalnym z perspektywy nauk o bezpieczeństwie. Nie mniej jednak, jeżeli Pan mgr Jacek Krom zamierza kontynuować swoje zainteresowania badawcze bezpieczeństwem personalnym, w tym koncepcją *human security* warto, by sięgnął też do innych teorii naukowych i to nie tylko związanych bezpośrednio z naukami o bezpieczeństwie, a także zainteresował się w większym stopniu paradygmatem krytycznym, z którego powyższa koncepcja wyrosła.

Autor podzielił całość opracowania na trzy zasadnicze części: teoretyczną, metodologiczną oraz badawczą (empiryczną). Część teoretyczną opracowania tworzy jeden rozdział będący wynikiem jego badań teoretycznych (studyjnych) opartych na krytycznej analizie literatury, analizie dokumentów i częściowo badaniach porównawczych. Część metodologiczną tworzy jeden – drugi rozdział, w którym Autor dysertacji przedstawił przedmiot, cel badań, problemy badawcze, hipotezy, przyjęte metody i techniki badawcze oraz przybliżył organizację badań. Z kolei na część empiryczną, w której prezentuje wyniki badań, składają się trzy rozdziały. Całą konstrukcję merytoryczno-logiczną zamykają zakończenie, bibliografia oraz spis rycin i tabel. **Zatem pod względem formalnym struktura pracy nie budzi zastrzeżeń, o czym zresztą wspomniałem już wcześniej, jakkolwiek szkoda, że nie zamieścił w aneksie wykorzystanych przez siebie w pracy narzędzi badawczych.**

We wstępie Autor rozprawy wprowadza nas w sytuację problemową, która stanowiła podstawę realizacji badań zarówno teoretycznych, jak i empirycznych. W tej części dysertacji, przedstawiono też opis struktury pracy, co przy tego typu pracach jest wskazane.

Rozdział pierwszy – teoretyczny poświęcony został przez Autora na opis wyników swoich badań studyjnych i ma charakter rozdziału teoretycznego. Podzielił go na trzy części. W pierwszej z nich dokonał opisu koncepcji *human security*, która stanowi teoretyczny konstrukt jego badań. W tej części rozdziału szczególny nacisk został położony przez Autora na wyjaśnienie pojęcia i określenia znaczenia koncepcji *human security* dla bezpieczeństwa ludzi.

W dalszej części tego rozdziału przedstawił istotę koncepcji oraz jej wielowymiarowe podejście do człowieka i jego bezpieczeństwa. Analizie została poddana również ewolucja myślenia nad bezpieczeństwem ludzi, zarówno w teorii, jak i w praktyce. W rozdziale tym zostały omówione zagrożenia dla bezpieczeństwa człowieka z perspektywy nie tylko samej koncepcji, ale i innych ujęć teoretycznych. W drugiej części rozdziału starał się zaprezentować od strony teoretycznej główny podmiot referencyjny swoich badań, czyli osoby niepełnosprawne ruchowo i ich potrzeby w zakresie bezpieczeństwa. W ostatniej części rozdziału Autor dokonał oceny koncepcji *human security*, wskazując również na kontrowersje wokół samej koncepcji. Autor obrazowo przedstawił zagrożenia fizyczne i społeczno-kulturowe dla osób niepełnosprawnych, podjął również próbę dokonania oceny koncepcji *human security* i wskazał na jej przydatność dla wzrostu poziomu bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych ruchowo w społecznościach lokalnych. Rola idei *human security* została także przedstawiona w aspekcie projektowania obiektów ułatwiających funkcjonowanie osobom niepełnosprawnym w przestrzeni publicznej. Rozdział ten oceniam zdecydowanie pozytywnie, jakkolwiek koncepcja *human security* ewoluuje i w obecnym kształcie wskazuje się w niej na trzy obszary wolności, czyli wolność od strachu, wolność od niedoli i wolność od niegodziwości, na co Autor nie wskazał w swoich przemyśleniach, a co jest w mojej opinii ważne przy badaniu ludzkiego wymiaru bezpieczeństwa.

Reasumując moje rozważania dotyczące tej części dysertacji mogę z całą odpowiedzialnością powiedzieć, że rozdział teoretyczny można ocenić wysoko. W tej części dysertacji na szczególną uwagę zasługuje stosunkowo duża dojrzałość Autora w zakresie analizy zjawisk i pojęć związanych z bezpieczeństwem osób niepełnosprawnych. **Autor dysertacji swobodnie porusza się wokół problematyki bezpieczeństwa, a w szczególności bezpieczeństwa personalnego oraz koncepcji *human security*, a także posiada szeroką wiedzę merytoryczną obejmującą przedmiot badań, co jest jednym z wymogów formalnych ubiegania się o nadanie stopnia doktora.**

Rozdział drugi poświęcony został przez Autora na opisanie zagadnień dotyczących metodologii badań własnych, ze szczególnym uwzględnieniem badań o charakterze empirycznym, które podjął na potrzeby dysertacji. Rozdział rozpoczyna się od wprowadzenia w metodologię badań bezpieczeństwa personalnego, by następnie przejść do określenia przedmiotu i celu badań. W dalszej części przedstawione zostały problemy i hipotezy badawcze, a także określone przez Autora dysertacji na potrzeby badań zmienne i wskaźniki. Scharakteryzowane również zostały wykorzystane przez niego metody, techniki i narzędzia badawcze. Dalsza część rozdziału metodologicznego została poświęcona zagadnieniom związanym z organizacją badań oraz z ich przebiegiem, a także przedstawiono w niej charakterystykę badanej populacji.

W ostatnim podrozdziale została dokonana charakterystyka społeczno-demograficzna osób niepełnosprawnych ruchowo. Struktura rozdziału poprawna i nie mam do niej żadnych zastrzeżeń.

Część empiryczną jego pracy rozpoczyna rozdział trzeci, w którym zaprezentował zagrożenia i poczucie bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych ruchowo przebywających w przestrzeni publicznej w świetle badań własnych. Od strony formalnej nie mam do niego żadnych uwag. Przeprowadzona przez niego analiza dotyczyła głównie: wyników badań poczucia bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych ruchowo przebywających w przestrzeni publicznej; charakterystyki zagrożeń z jakimi osoby niepełnosprawne ruchowo stykają się w przestrzeni publicznej; barier komunikacyjnych i architektonicznych, które ograniczają warunki ich normalnej egzystencji. Rozdział ten pokazuje, że Autor dysertacji potrafi swobodnie opisywać wyniki badań ilościowych i potrafi posługiwać się metodami, technikami i narzędziami statystycznymi.

Rozdział czwarty, również empiryczny, zatytułowany został przez Autora następująco: „Działania administracji publicznej związane z poprawą bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych ruchowo w przestrzeni publicznej”. Opisano w nim wyniki badań dotyczące działań podejmowanych przez administrację publiczną na rzecz poprawy bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych ruchowo w przestrzeni publicznej. Dokonano w nim oceny działań administracji na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa osobom niepełnosprawnym w przestrzeni publicznej. Wskazano na liczne zagrożenia dla osób niepełnosprawnych, a także dokonano na podstawie opinii osób badanych oceny działań podejmowanych przez jednostki administracji publicznej w urzędach, obiektach kultury, służbie zdrowia, obiektach sportowych. Poruszony został także wątek działań podejmowanych na rzecz usamodzielnienia się osób niepełnosprawnych ruchowo, przyczyniających się do kompetencyjnego rozwoju osób niepełnosprawnych oraz zaspokajania wyrażanych przez nich potrzeb materialno-bytowych oraz tych związanych ze zdrowiem. Rozdział ten można ocenić pozytywnie i jest on wartościowy od strony poznawczej.

Część badawczą kończy rozdział piąty. Dokonano w nim analizy zagrożeń i bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych ruchowo w kontekście wymagań koncepcji *human security*. Zwrócono uwagę na koncepcję *human security* jako układ czynników przyczyniających się do zwiększania aktywności osób niepełnosprawnych ruchowo na rzecz poprawy swojego bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej. Dokonano w nim również oceny dostosowania przestrzeni publicznej do potrzeb osób niepełnosprawnych ruchowo, głównie infrastruktury drogowej, środków komunikacji publicznej oraz budynków użyteczności publicznej. Przeanalizowano i oceniono, na podstawie opinii osób badanych, działalność administracji publicznej w związku z podejmowaniem przez nią działań poprawiających bezpieczeństwo osób niepełnosprawnych

ruchowo. Na koniec przedstawiono opinie badanych związane z radzeniem sobie przez osoby niepełnosprawne ruchowo z utrudnieniami i niebezpieczeństwami występującymi w przestrzeni publicznej. Do powyższego rozdziału nie mam również większych zastrzeżeń. Został opracowany poprawnie i zgodnie z regułami naukowymi.

Ostatnią część dysertacji stanowi zakończenie. Autor dysertacji przedstawił w nim wnioski wynikające z badań ankietowych i przedstawił wyniki weryfikacji hipotez badawczych. Proces wnioskowania, którego celem jest zwarte i przejrzyste sformułowanie najistotniejszych wyników zrealizowanych badań oraz zaprezentowanie swoich autorskich propozycji dotyczących zmiany obowiązującego w Polsce modelu został przeprowadzony poprawnie, jakkolwiek zabrakło mi uzasadnionych badaniami uogólnień odnoszących się bezpośrednio do problemów badawczych już w samym zakończeniu pracy. W części tej zabrakło mi również jednoczesnego określenia czy cele badań zostały osiągnięte oraz jaką zastosował metodę sprawdzania hipotez.

Zaprezentowany układ pracy i jej zakres treściowy nie budzą większych zastrzeżeń. Wyróżnione w rozdziałach problemy mieszczą się w tytułowej tematyce, a ich kolejność wynika z logiki przyjętej narracji, za wyjątkiem drobnych uchybień wskazanych przeze mnie w recenzji. Z merytorycznego punktu widzenia praca tworzy więc zwartą całość, w której podjęto podstawowe wątki mieszczące się w obrębie teoretycznych i praktycznych aspektów bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych ruchowo w przestrzeni publicznej.

Pomimo wskazanych w recenzji drobnych poniekąd niedociągnięć i kontrowersji, które ze strony Recenzenta mają charakter pomocy i wskazania Autorowi jak uniknąć potencjalnych zarzutów pod kątem wartości metodologicznej i merytorycznej jego perspektywicznej, samodzielnej pracy badawczej, należy podkreślić, że **jest to praca wartościowa poznawczo, oparta na solidnych podstawach naukowych, ale także i użyteczna społecznie**. Niewiele jest bowiem w Polsce prac, które kwestie bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych ruchowo w przestrzeni publicznej ujmują w sposób holistyczny, z zachowaniem podstawowych reguł stosowanych w badaniach społecznych. Niekwestionowaną wartością poznawczą pracy jest niewątpliwie opis zjawiska bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych ruchowo w przestrzeni publicznej i oparcie badań na solidnych podstawach teoretycznych, przede wszystkim koncepcji *human security*. W pracy pojawiają się błędy językowe i niekonsekwencje, chociażby w przypisach, ale są to niedociągnięcia na akceptowalnym poziomie. **Strona językowa rozprawy nie budzi również większych uwag, zatem można jednoznacznie stwierdzić, że Autor rozprawy opłynał technikę pisania prac naukowych na dobrym poziomie.**

4. Konkluzje końcowe

Reasumując całość rozprawy doktorskiej można przyjąć, że:

- praca od strony formalnej nie budzi większych zastrzeżeń (temat pracy sformułowano poprawnie, jej struktura merytoryczno-logiczna odpowiada standardom przyjętym dla tego typu prac);
- rozprawa jest niewątpliwie oryginalnym rozwiązaniem problemu naukowego, przez co spełnia wymogi określone w art. 187, ust. 2. cytowanej już ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce;
- Autor rozprawy jest przygotowany do samodzielnego prowadzenia badań naukowych, głównie badań społecznych w obszarze bezpieczeństwa personalnego;
- wysoko należy ocenić wartość merytoryczną pracy, której treść posiada duże walory poznawcze i oparta jest na solidnych podstawach naukowych, a także wskazuje, że jej Autor posiada dość głęboką wiedzę teoretyczną z zakresu nauk o bezpieczeństwie;
- Autor opanował technikę pisania prac naukowych na bardzo dobrym poziomie.

Rozprawę oceniam ogólnie jako dojrzałą publikację. Jej Autor ze stosunkowo dużą swobodą analizuje i opisuje problemy związane z bezpieczeństwem personalnym osób niepełnosprawnych ruchowo. Może ona stanowić przyczynek do dalszych rozważań teoretycznych, a przede wszystkim badań empirycznych związanych z poprawieniem jakości życia osób niepełnosprawnych ruchowo. Wskazane przez recenzenta uchybienia bądź kwestie dyskusyjne są w stosunku do całości pracy mało znaczące i łatwe do wyeliminowania w toku dalszej kariery naukowej Autora. Nie mogą one w żaden sposób wpływać na ogólną – pozytywną ocenę całej, przedstawionej do recenzji pracy. Uznaję ją za wartościową głównie ze względów poznawczych i społecznych.

Rozprawa doktorska autorstwa mgr. Jacka Kroma spełnia wymogi dla prac doktorskich określone w obowiązujących przepisach tj. w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U z 2022 r., poz. 574 z późn. zm.) oraz ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789), w których sformułowano wymóg, iż rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub artystycznego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej. **Praca stanowi oryginalne i innowacyjne rozwiązanie problemu naukowego, który obejmuje w zakresie merytorycznym zagadnienia dotyczące bezpieczeństwa osób niepełnosprawnych**

ruchowo w przestrzeni publicznej. Jej strona merytoryczna wskazuje, że jej Autor posiada dość szeroką wiedzę merytoryczną obejmującą przedmiot badań, opartą na solidnych podstawach sekuritologicznych, a z kolei strona metodologiczna, że Autor rozprawy wykazuje się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie. Wobec tych jej zalet mogę zarekomendować jej dopuszczenie do publicznej obrony.

W ramach publicznej obrony dysertacji prosiłbym Autora o odpowiedź następujące pytania:

- 1) Jaką zastosował metodę sprawdzenia hipotez?
- 2) Czy i w jakim zakresie osiągnął zakładane przez siebie cele badań, które w mojej opinii nie zostały do końca sformułowane poprawnie?

dr hab. Andrzej Urbanek, prof. UP w Słupsku